

Komitet Redakcyjny
Janusz Trempała (przewodniczący)
Ryszard Gerlach
Sławomir Kaczmarek
Piotr Malinowski
Janusz Ostoja-Zagórski
Andrzej Papużyński
Grażyna Jarzyna (sekretarz)

Recenzent
Bogusław Dunaj

Projekt okładki i opracowanie graficzne
Monika Owieśna

Redaktor
Ewa Indykiewicz

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego
Bydgoszcz 2008

Utwór w całości ani we fragmentach nie może być powielany
ani rozpowszechniany bez pisemnej zgody posiadacza praw autorskich

ISBN 978-83-7096-667-6

Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego
(Członek Polskiej Izby Książki)
85-092 Bydgoszcz, ul. Ogińskiego 16
tel./fax 052 322 52 74, e-mail: wydaw@ukw.edu.pl
<http://www.wydawnictwo.ukw.edu.pl>
Rozpowszechnianie, tel. 052 340 12 62 w. 51
Poz. 1200. Ark. wyd. 19,1

Spis treści

<i>Małgorzata Święcicka</i> Słowo wstępne	7
I. WPROWADZENIE	
<i>Kazimierz Ożóg</i> Językowa i kulturowa przestrzeń współczesnego miasta (na podstawie badań napisów miejskich)	13
II. JĘZYK(I) W MIEŚCIE	
<i>Andrzej Chłodziński</i> Nazwy osobowe pochodne od nazw miast w „Liber beneficiorum Domus Corone Marie prope Rugenwold (1406-1528)” i ich współczesne występowanie	25
<i>Magdalena Czachorowska, Anna Paluszak-Bronka</i> Jezioro w mieście	41
<i>Natalia Dąbrowska</i> Założenia metodologiczne badania polszczyzny szczecinian	51
<i>Janina Gardzińska</i> Język małych miast u progu XXI stulecia – uwagi metodologiczne	59
<i>Aneta Lewińska</i> Wybrane regionalizmy w elementarzach pomorskich z końca XIX i początków XX wieku	73
<i>Paweł Nowakowski, Przemysław Wiatrowski</i> Fonetyka polszczyzny miejskiej Poznania – perspektywy badawcze	85
<i>Sylvia Przeczek</i> Regionalizmy w mowie młodzieży szkolnej Myślenic	107
<i>Ewa Rogowska-Cybulska</i> Kaszubszczyzna w szacie informacyjnej miasta	133

Elżbieta Rudnicka-Fira

- O germanizmach w języku mówionym mieszkańców miast śląskich
raz jeszcze (na przykładzie Rybnickiego Okręgu Przemysłowego) 147

Henryka Sędziak

- Frazeologizmy w mowie mieszkańców białostockiej ulicy Młynowej
na podstawie słuchowiska radiowego W. Janickiego 163

III. MIASTO W JĘZYKU I KULTURZE

Marek Cybulski

- Obraz Gdańska w słownikach kaszubszczyzny literackiej 179

Magdalena Czachorowska

- „Zmysłowy” spacer po dawnej Bydgoszczy 193

Janusz K. Goliński

- Sarmacka *polis-civitas*. Kraków w oczach Stanisława Ciołka 201

Danuta Jastrzębska-Golonka

- Obraz miasta i językowe sposoby jego wartościowania
w najnowszym przekładzie baśni Hansa Chrystiana Andersena 209

Beata Morzyńska-Wrzesek

- Bydgoszcz w perspektywie poetycko-topograficznej 223

Bogusław Nowowiejski

- Obraz „miasta” i „wsi” w polskich przysłowiach 237

Maria Pająkowska-Kensik, Sylwia Kuklińska

- O językowych wykładnikach opozycji miasto – wieś
na przykładzie słowników ks. dra Bernarda Sychty 249

Anna Piotrowicz, Małgorzata Witaszek-Samborska, Bogdan Walczak

- Obraz poznaniaka w świetle *Słownika gwary miejskiej Poznania*
pod redakcją Moniki Gruchmanowej i Bogdana Walczaka 255

Agnieszka Rypel

- Obraz miasta w wybranych podręcznikach do języka polskiego
dla klas IV–VI szkoły podstawowej 281

Zofia Sawaniewska-Mochowa

- Miejsca pamięci w mieście na pograniczu
(Pińsk w relacjach autobiograficznych) 293

Katarzyna Węgorowska

- Symboliczno-metaforyczne nazwy Wilna 309

Krystyna Wojteczuk

- Współczesne polskie wykrzykniki wobec socjolingwistycznej
opozycji wieś : miasto 325

Słowo wstępne

Różnorodne aspekty (nie tylko lingwistyczne, ale szerzej lingwistyczno-kulturowe) funkcjonowania zróżnicowanej przestrzeni miejskiej znalazły swój wyraz w opublikowanym w 2006 roku tomie *Miasto – przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie*. Już wówczas zauważono, że pole badawcze, związane ze zróżnicowaną przestrzenią miasta, nadal jest szerokie i stanowi ciekawą inspirację do dalszych rozważań i kolejnych publikacji. Kontynuując podjętą problematykę zarówno w ramach grantu specjalizacyjnego, jak i ogólnopolskiej konferencji (zorganizowanej przez Zakład Stylistyki i Pragmatyki Językowej w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 24-26 września 2007 roku), lingwiści i literaturoznawcy skoncentrowali się na językowym kształcie przestrzeni miejskiej oraz obrazie miasta w języku i kulturze. W prezentowanym drugim tomie nawiązuje się więc do zakresów tematycznych, które, poza problemami natury teoretyczno-metodologicznej, obejmują m.in. zróżnicowanie leksykalne i frazeologiczne polszczyzny miejskiej, osobliwości regionalne, dialektalne i archaizmy w mowie mieszkańców miast, miejską toponimię i antroponimię, obraz języka miejskiego w stylu artystycznym, stereotypy miast i ich mieszkańców. Opisu językowo-kulturowego różnicowania się przestrzeni miejskiej ponownie podjęli się przedstawiciele wielu ośrodków akademickich, zwłaszcza tych, w których badania nad mową mieszkańców miast nadal należą do ważnych naukowo i ciekawych poznawczo, a więc Krakowa, Poznania, Katowic, Gdańska, Białegostoku, Rzeszowa, Zielonej Góry, Siedlec, Szczecina i Bydgoszczy.

Nawiązując do koncepcji merytoryczno-metodologicznej przyjętej w pierwszym tomie w niniejszym zbiorze studiów, starano się utrzymać interdyscyplinarne spojrzenie, ogólnopolski charakter oraz podporządkowanie wskazanym obszarom badawczym. Całość publikacji obejmuje trzy części: *Wprowadzenie*, *Język(i) w mieście* oraz *Miasto w języku i kulturze*, w których szkice zamieszcza się według porządku alfabetycznego nazwisk autorów. Różnorodne kwestie funkcjonowania zarówno języka/języków w mieście, jak i obrazu

miasta w języku i kulturze badacze rozpatrują w nurcie najnowszych osiągnięć lingwistyki i literaturoznawstwa na zróżnicowanym materiale badawczym, który stanowią teksty pisane i mówione, dawne i współczesne, różnorodne funkcjonalnie i gatunkowo.

Swoiste wprowadzenie, na tle którego dobrze motywują się szkice poświęcone zarówno sposobowi badania i funkcjonowania języka w mieście, jak i obrazowi miasta i jego mieszkańców, stanowią rozważania Kazimierza Ożoga, dla którego napisy miejskie stają się jedynie pretekstem do formułowania uogólnionych, pogłębionych myśli na temat językowej i kulturowej przestrzeni miejskiej.

Artykuły ujęte w drugiej części jasno dowodzą, że nadal istnieje potrzeba podejmowania problemów natury teoretyczno-metodologicznej. Inspirację do prezentacji założeń, uwag metodologicznych stanowią miasta, których język jak dotąd z rzadka był przedmiotem lingwistycznych dociekań, a także rozwój narzędzi badawczych lingwistyki. Natalia Dąbrowska pisze na temat założeń metodologicznych badania polszczyzny szczecinian, Janina Gardzińska formułuje uwagi metodologiczne obejmujące język małych miast u progu XXI stulecia. Paweł Nowakowski i Przemysław Wiątrowski wskazują na perspektywy badawcze, wynikające z możliwości zastosowania najnowszych metod i narzędzi fonetyki do badania fonetyki polszczyzny miejskiej Poznania. Równie istotne okazuje się opisywanie przestrzeni miejskiej przez pryzmat funkcjonujących w niej osobliwości leksykalno-frazeologicznych, specyfiki języka regionu. Żywotna pozostaje więc sprawa regionalizmów, którym na materiale stylu dydaktycznego (elementarzy pomorskich z końca XIX i początku XX wieku) przygląda się Aneta Lewińska, natomiast Sylwia Pręczek ukazuje ich funkcjonowanie w mowie młodzieży szkolnej Myślenic. Elżbieta Rudnicka-Fira odświeża kwestie dotyczące germanizmów w języku mówionym mieszkańców miast śląskich. Ewa Rogowska-Cybulska wprowadza ciekawy i stosunkowo nowy temat istnienia kaszubszczyzny w szacie informacyjnej miasta. Słuchowisko radiowe W. Janickiego stanowi materiał do ukazania przez Henrykę Sędziak frazeologizmów charakteryzujących mowę mieszkańców białostockiej ulicy. Specyficzne cechy polszczyzny miejskiej tkwią także w specyficznie miejskiej toponimii i antroponimii. Andrzej Chłudziński analizuje nazwy osobowe pochodne od nazw miast w *Liber beneficiorum Domus, Corone Marie prope Rugenwold* (1406-1528), natomiast Magdalena Czachorowska i Anna Paluszak-Bronka prezentują warstwę onomastyczną Kruszwicy, głównie tę motywowaną nazwą jeziora Gopło.

Trzecia część tomu pozwala sądzić, że szeroko rozumiany kontekst językowy i kulturowy stanowi tę płaszczyznę, która daje możliwość nowatorskiego opisu funkcjonowania przestrzeni miasta zarówno w aspekcie lingwistycznym, jak i literaturoznawczym. Badacze budują uogólniające obrazy miasta jako obszaru w sensie fizycznym, społecznym czy symbolicznym, nie brak też ujęć konkretyzujących, w których przez pryzmat środków językowych i wartościujących pojawia się przestrzeń wybranych miast i ich mieszkańców. Językowy obraz miasta wraz ze środkami jego wartościowania rekonstruuje na materiale stylu artystycznego i dydaktycznego: Danuta Jastrzębska-Golonka w najnowszym przekładzie *Baśni* Hansa Chrystiana Andersena, natomiast Agnieszka Rypel w wybranych podręcznikach do języka polskiego dla klas IV-VI szkoły podstawowej. W szkicach pojawiają się także – jak już sygnalizowano – wizerunki konkretnych miast rekonstruowane na różnorodnym materiale leksykograficznym, stylu artystycznego, relacji autobiograficznych itp. Przedmiotem dociekań Marka Cybulskiego staje się obraz Gdańska utrwalony w słownikach kaszubszczyzny literackiej. Obraz Bydgoszczy w perspektywie poetycko-topograficznej kreśli literaturoznawca Beata Morzyńska-Wrzošek, zaś „zmysłowy” spacer po dawnym mieście na materiale *Mostu Królowej Jadwigi* Jerzego Sulimy-Kamińskiego odbywa językoznawca – Magdalena Czachorowska. Refleksja literaturoznawcza Janusza K. Golińskiego obejmuje sarmacką polis-civitas, czyli Kraków w oczach Stanisława Ciołka. Symboliczno-metaforyczne nazwy Wilna przywołuje Katarzyna Węgorowska, natomiast Zofia Sawaniewska-Mochowa miejsca pamięci w Pińsku – mieście na pograniczu. W obraz miasta naturalnie wpisują się obrazy ich mieszkańców, grup społecznych, zawodowych, pokoleniowych itd. Anna Piotrowicz, Małgorzata Witaszek-Samborska i Bogdan Walczak budują obraz poznaniaka w świetle *Słownika gwary miejskiej Poznania* pod redakcją Moniki Gruchmanowej i Bogdana Walczaka. W kontekście rozważań nad zróżnicowaną językowo przestrzenią miejską oczywistą konsekwencją okazała się kategoria wieś. W trzeciej części tomu Bogusław Nowowiejski obraz miasta i wsi buduje na materiale przysłów polskich, Maria Pająkowska-Kensik językowe wykładniki opozycji miasto–wieś przedstawia na przykładzie słowników ks. dra Bernarda Sychty, a Krystyna Wojtczuk przygląda się tej opozycji w świetle analizy współczesnych polskich wykrzykników.

Prezentowany tom świadczy o tym, że jakość językowej, kulturowej i społecznej przestrzeni miejskiej jest – zwłaszcza w ostatnich latach – niezwykle dynamiczna, a badacze wciąż trafiają na nowe, godne opisu zjawiska. Problematykę „miejską” chętnie podejmują nie tylko przedstawiciele mniejszych

Małgorzata Świąćicka

ośrodków akademickich, wracają do niej także znakomici badacze z ośrodka chociażby krakowskiego, poznańskiego czy katowickiego. Już dziś wiadomo, że we wrześniu 2008 roku na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego z inicjatywy profesora Bogusława Dunaja odbędzie się konferencja poświęcona polszczyźnie mówionej: ogólnej i regionalnej.

Niniejszy tom, mimo że ujmuje wybrane problemy głównie z perspektywy opisu językoznawczego i literaturoznawczego, może zainteresować także przedstawicieli tych dyscyplin badawczych (zwłaszcza socjologów i filozofów, historyków i kulturoznawców), dla których kategoria miasta, przestrzeń miejska stanowi przedmiot naukowych dociekań.

Małgorzata Świąćicka

Bydgoszcz, w grudniu 2007 r.

Leśnica Jagiellońska Villa R. 1. 1

I

WPROWADZENIE